

УДК 34

Гуменний О. І.

*аспірант кафедри теорії та історії держави і
права; історії політичних і правових учень
Інституту права та психології, помічник судді
Збаразького районного суду
Тернопільської області*

СУДОВА ВЛАДА ЯК АРБІТР МІЖ ДЕРЖАВОЮ ТА СУСПІЛЬСТВОМ

Постановка проблеми: За час незалежності в Україні створено умови для радикальних демократичних перетворень нашого суспільства і держави. Змінилась організація державної влади — відбувся поділ її на законодавчу, виконавчу і судову, виникли нові інститути, властиві суверенній демократичній правовій державі, зокрема, інститути Президента України, конституційної юрисдикції, та ін. Почалось становлення сучасного українського парламентаризму й правосуддя, цілісної системи органів виконавчої влади.

Конституційне закріплення та подальший нормативно-правовий розвиток конституційних принципів покликаних забезпечити формування в Україні громадянського суспільства безпосередньо пов'язані зі специфікою сучасного стану як державного, так і суспільного ладу. І це цілком зрозуміло, адже якщо конституційний лад

© Гуменний О. І., 2016

© Національний університет «Острозька академія», 2016

-
- Судова влада як арбітр між державою та суспільством / О. І. Гуменний // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2016. – № 2(14) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n2/16hoidts.pdf>.

опосередковує собою державний і суспільний лад, то специфіка реально існуючих суспільних і державних відносин має свій вплив як на конституційний лад в цілому, так і на забезпечення тих норм і принципів, що складають його основу.

Розглядаючи систему гарантій конституційного ладу, в першу чергу слід згадати такий елемент загальної системи гарантій як система судової влади. Формування громадянського суспільства і правової держави висуває ряд завдань і проблем, які необхідно вирішувати при здійсненні судово-правової реформи. Все наполегливіше провадиться думка про те, що основне завдання цієї реформи полягає в тому, щоб піднести соціальний престиж суду, зробити його надійним гарантом особи, забезпечити справедливе розв'язання конфліктних ситуацій, поставити суд у таке становище, при якому він був би недосяжним для сторонніх втручань, незалежним і підкорявся одному лише закону.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ці питання знайшли висвітлення у працях таких дослідників- Ю. Барабаша, О.А.Борисова, , В.В. Городовенка, К.В.Гусарова, В. Б.Ковальчука, В.В. Комарова, О.В. Колісника, В.С. Ковальського, Р. Куйбіди, І.Є. Марочкіна, М.І. Оніщука, О. В.Улютіної, В.О. Попелюшка, В.Е. Чіркїна, С.Г. Штогуна, М.Ф Чудакова, та інших.

Метою цієї наукової статті є визначення ролі і місця судової влади у відносинах між державою і суспільством виходячи з повноважень та функцій судової влади.

Викладення основного матеріалу дослідження. Проблеми становлення судової влади як незалежної і самостійної гілки державної влади обґрунтовані й привертають увагу сучасних дослідників, оскільки сам термін "судова влада" в історії України вперше закріплений на конституційному рівні зовсім недавно. Відкинувши теорію поділу влади,

▪ Судова влада як арбітр між державою та суспільством / О. І. Гуменний // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2016. – № 2(14) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n2/16hoidts.pdf>.

радянська юриспруденція залишила за межами свого науково-практичного інтересу весь комплекс функцій судової влади, її місце в структурі державного механізму. В результаті ця проблема й дотепер залишилася в повній мірі не усвідомленою і не розробленою вітчизняною правовою наукою. Ця обставина утруднює створення ефективно діючої демократичної судової влади. З огляду на це принципового значення набуває визначення ролі судової влади, її функцій у демократичній, правовій державі.

Стаття 124 Конституції України в новій редакції закріплює, що юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. [1]

Однак збалансування державної влади, налагодження механізмів взаємодії окремих гілок державної влади при чіткому дотриманні принципу їх самостійності та функціональної специфіки, чомусь завжди концентруються навколо виконавчої та законодавчої гілок.

З одного боку, така ситуація є цілком зрозумілою, оскільки практично всі дослідження основ конституційного ладу, які поводяться з позицій адміністративного права та теорії державного управління мають у якості свого основного питання проблему належного (ефективного) виконання державно-управлінських рішень, а також розбудови цілісної системи державного управління, в якій би органи державної влади були здатні швидко і компетентно реагувати на всі суспільні потреби та задовольняти інтереси громадян.

Проте, щойно ми намагаємося розглянути ті ж самі питання збалансування повноважень гілок державної влади, але з позицій забезпечення фундаменту для розвитку громадянського суспільства, забезпечення і захисту прав і свобод людини і громадянина, як перед нами постає питаннями щодо правового захисту, а також гарантій

▪ Судова влада як арбітр між державою та суспільством / О. І. Гуменний // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2016. – № 2(14) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n2/16hoidts.pdf>.

захисту встановлених конституцією та законами країни прав і свобод як окремих громадян України, так і їх організацій та об'єднань. В результаті чого першочергового значення для формування громадянського суспільства набуває рівень розвитку судової влади, оскільки здійснюючи процес правосуддя, а також вирішуючи питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України, надаючи офіційного тлумачення конституції судова гілка влади, по суті, перетворює конституційно закріплені права і свободи в систему реальних правовідносин, коли всі правові конфлікти (незалежно від того, хто виступає їх сторонами) вирішуються виключно на основі права.

Причому специфіка діяльності судової влади полягає у тому, що виступаючи, так би мовити, "на боці держави" (адже органи судової влади, безумовно, відносяться до єдиної і цілісної системи органів державної влади), вона у своїй діяльності підпорядковується не тим чи іншим інтересам держави, а виключно праву і закону, як вищій цінності, яка регулює державні, суспільні відносини, а також процеси взаємодії держави і суспільства.

Цей вид влади відрізняється від законодавчої і виконавчої чотирма аспектами. По-перше, судова влада виявляє свою «ініціативу» опосередковано, тобто діє у відповідь на заяви, скарги, клопотання, матеріали кримінальної справи, що надійшли на її розгляд. Судовий процес може розпочати особа, права якої порушені, або держава в особі прокурора. По-друге, судова діяльність підлягає більш жорстким правилам. Судді зобов'язані діяти в суворій відповідності з процедурою, встановленою відповідними нормами процесуальних кодексів. Причому порушення процедурних прав, як правило, тягне за собою порушення законних прав та інтересів учасників процесу. По-третє, остаточне

▪ Судова влада як арбітр між державою та суспільством / О. І. Гуменний // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2016. – № 2(14) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n2/16hoidts.pdf>.

судове рішення, що набрало законної сили, має загальнообов'язкову силу для всіх громадян, установ і службових осіб будь-якого рівня. По-четверте, судова діяльність здійснюється, як правило, за умови гласності.[3]

У цьому сенсі слід згадати пункт 2 "Основних принципів незалежності судових органів", що були ухвалені резолюціями Генеральної Асамблеї ООН 40/32 від 29 листопада 1985 року та 40/146 від 13 грудня 1985 року, де чітко встановлювалось, що судові органи вирішують справи безпристрасно, на основі фактів і відповідно до закону, без будь-яких обмежень, неправомірного втручання, примусу, тиску, погроз, прямого чи побічного характеру, з будь-якого боку і за будь-яких причин.[4]

В суспільстві все більше утверджується розуміння того, що рівень демократії визначається місцем суду у державі. Згідно з Конституцією України, держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Сила судової влади залежить від багатьох факторів, серед яких чітка організація її здійснення, справжня довіра населення до її інститутів та органів, справжнє визнання населенням їх авторитету.

Безперечно, забезпечити надійний захист прав і свобод людини і громадянина, як того вимагає Основний Закон України, може тільки судова система, яка діятиме виключно на засадах, визначених Конституцією, а саме: законності, рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, гласності судового процесу, змагальності сторін, додержання презумпції невинуватості та ін., в умовах незалежності і недоторканності суддів.

Величезне значення для нормальної ефективної діяльності суду має застосований закон, його чіткість та ясність, логічна послідовність і

▪ Судова влада як арбітр між державою та суспільством / О. І. Гуменний // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2016. – № 2(14) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n2/16hoidts.pdf>.

узгодженість з іншими нормативними актами. На жаль, багато законів, які приймаються в умовах політичної боротьби, коли перемагають не здоровий глузд, виваженість і об'єктивність, а емоції та політичні чи бізнесові інтереси, не завжди відповідають цим якостям. Суди все частіше перебувають під шаленим тиском замовленої преси, оплачених вуличних пікетувань, в лещатах конкуруючих політичних блоків та угруповань. В цих умовах, хоч за законом суддя незалежний і підкоряється лише закону, життєві обставини зв'язують його по руках і ногах, і він знає, що в багатьох випадках, навіть якщо вчинить відповідно до закону, буде страждати, оскільки його принциповість позначиться якщо не на ньому, то на його близьких.

Слід відмітити тут особливе місце займає такий специфічний суб'єкт судової влади як Конституційний суд України, який став судовим органом конституційного контролю, що самостійно і незалежно здійснює судову владу за допомогою конституційного судочинства.

Проблеми конституційного контролю виявилися у сфері підвищеної наукової уваги. Протягом декількох останніх років по цій темі переведено багато робіт, що відображають зарубіжний досвід, проведено порівняльно-правові дослідження, надруковано роботи з аналізом вітчизняного досвіду конституційного контролю і нагляду. Така активність цілком обґрунтована: цей інститут є найважливішим елементом побудови правової держави, і в сучасній Україні, він став найбільш значним його втіленням.

Конституційний контроль відноситься до числа ефективних засобів забезпечення верховенства конституційних розпоряджень, що є головним атрибутом будь-якої демократичної держави. Основне призначення конституційного контролю складається насамперед у виявленні правових актів і дій державних органів чи посадових осіб, що

▪ Судова влада як арбітр між державою та суспільством / О. І. Гуменний // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2016. – № 2(14) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n2/16hoidts.pdf>.

суперечать конституційним розпорядженням, а також у вживанні заходів по усуненню виявлених відхилень. Практично конституційний контроль виник там і тоді, де і коли почали з'являтися закони, іменовані конституціями. Як і інші закони, конституції мали потребу в гарантіях їхнього реального виконання усіма в умовах конкретних держав.

Разом з тим слід звернути увагу і на нові повноваження Конституційного Суду, так відповідно до ст.151-1 він вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано.[1]

Висновки. Таким чином, серед всіх гілок державної влади, судова влада, по-перше, виконує роль арбітра у взаєминах між державою та громадянським суспільством, а по-друге, – врегульовує суперечки які виникають в самому громадянському суспільстві з приводу будь-яких порушень прав і свобод людини і громадянина.

Зрозуміло, що обидві функції судової влади набувають особливого значення саме у транзитивні періоди, коли ані система державної влади не є остаточно сформованою, ані громадянське суспільство не є достатньо розвинутим для того, щоб успішно самоорганізуватись.

Разом з тим судова влада буде відповідати сподіванням демократичного суспільства тільки за умови, що вона зможе повноцінно використовувати свою політико-правову можливість впливу на рішення і діяльність законодавчої і виконавчої влади. Це дасть їй змогу стати гарантом захисту прав і свобод людини і громадянина, соціальної і політичної стабільності.

▪ Судова влада як арбітр між державою та суспільством / О. І. Гуменний // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2016. – № 2(14) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n2/16hoidts.pdf>.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Офіційний текст. – К. – 2016. – С. 15-16.
2. Закон України «Про внесення змін до Конституції» від 2.06.2016 року. – Офіційний сайт ВРУ. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
3. Гузела М. В. Контроль за законністю дій і рішень органів досудового розслідування як самостійна функція суду / М.В. Гузела // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2004. – Вип. 39. – С. 443-444.
4. Основні принципи незалежності судових органів Схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року, http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_201.

Гуменний О. І.

Судова влада як арбітр між державою та суспільством

В статті розглянуто важливу проблему – вплив судової влади на правові відносини між державою та суспільством в межах повноважень та функцій судової влади. Визначено роль і місце судової влади в цих відносинах. Аргументовано, що судова влада – це самостійна незалежна гілка державної влади яка є арбітром у цих відносинах.

Ключові слова: функції судової влади, арбітр, держава, суспільство.

Гуменный О. И.

Судебная власть как арбитр между государством и обществом

В статье рассмотрено важную проблему – влияние власти на правовые отношения между государством и обществом в границах полномочий и функций судебной власти. Определены роль и место судебной власти в этих отношениях. Аргументировано что судебная власть – это

▪ Судова влада як арбітр між державою та суспільством / О. І. Гуменний // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2016. – № 2(14) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n2/16hoidts.pdf>.

самостоятельная независимая ветвь государственной власти которая является арбитром в этих отношениях.

Ключевые слова: функции судебной власти, арбитр, государство, общество.

-
- Судова влада як арбітр між державою та суспільством / О. І. Гуменний // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2016. – № 2(14) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n2/16hoidts.pdf>.